

ket nemzeteink és nemzetiségeink viszonyában. A sovinizmus, a nacionalista túlkapások minden formáját gyökerestől ki kell irtani életünkéből.”

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1969-Csehszlovákia, 31. d., 00459/2-1969, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

142

Pozsony, 1969. június 10. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése, amelyben részletesen ismerteti a Csemadok rendkívüli, X. országos közgyűlését és az azon elfogadott programot.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 6/5/SZT/1969.

Pozsony, 1969. június 10.

Előadó: Vargóczy Dezső,
alkonzul

Tárgy: A Csemadok X. rendkívüli
kongresszusa és programja.

Készült: 5 példányban.

Kapják: 3 pl. Központ. 1 pl. Nagyköv., Prága. 1 pl. saját.

A legutóbbi tárggyal kapcsolatos jelentésünk⁵⁰⁴ óta alkalmunk volt megismerkedni – részben – a Csemadok X. rendkívüli közgyűlése vitaanyagával, a felszólalásokkal, a közgyűlésen elfogadott programjával, valamint az azóta a Csemadok egyes vezetői napvilágot látott megnyilatkozásaival.

A mérsékeltbb hangvételűnek mondható beszámoló ellenére a hozzászólásokban élesebben merültek fel a magyar nemzetiség politikai, kulturális, gazdasági problémái, a hozzászólások hívebben tükrözik a magyar nemzetiség véleményét, állásfoglalását a különböző kérdésekben, mely az alábbiakban foglalható össze:

1. A hozzászólók – alapszervi, járási és központi funkcionáriusok – többsége nyíltan kifejezte a magyar nemzetiség tömegeiben tapasztalható nagyfokú csalódottságot, amely a nemzetiségi törvény lassú, sok helyen teljesen elakadt végrehajtása miatt következett be. Az 1968-ban elkezdődött aktivizálódási folyamat kétségtelen bizonyos mértékig megtorpant, melyet a nemzetiségi törvény vontatott végrehajtásán túlmenően az előállott belpolitikai és gazdasági helyzet is befolyásolt. A hozzászólók kihasználva a X. közgyűlést, mint alkalmas fórumot, juttatták kifejezésre a magyarság csalódottságát úgy a szlovák, mint a magyar központi szervekben és igyekeztek a figyelmet ráirányítani a legfontosabb kérdésekre.

504 Lásd a 140. sz. dokumentumot.

2. A hozzászólók nagy része élesen bírálta a magyar nemzetiség irányában megmutakozó szlovák nacionalizmust, elítélte a Matica slovenská usztítását és alaptalan vádaskodásait, leleplezte a Matica slovenská tarthatatlan követeléseit és törekvéseit, melyeket a következőkben foglaltak össze:

- a) a szlovák nyelvet tegyék törvényesen államnyelvvé a nemzetiségek által lakott területeken is;
- b) nem ismerik el a nemzetiségi iskolák létjogosultságát;
- c) diszkriminációs rendszereket kívánnak a magyar és az ukrán értelmiséggel szemben;
- d) meg akarják szüntetni a nemzetiségi sajtót;
- e) befolyásuk alá akarják vonni Szlovákia államhatalmi szerveit, minisztériumokban és központi hivatalokban Matica-szervezeteket létesítenek, amelyek szorgalmazzák a Matica követeléseinek teljesítését;
- f) jogot formálnak rá, hogy a nemzetiségek által lakott területek gazdasági, társadalmi és kulturális fejlesztési tervét a Matica slovenská szabja meg és azt az elszlovákosítás szolgálatába állítsák;
- g) magas fizetést, külön jutalmat ígérnek a nemzetiségi területeken „üdvös” munkát végző szlovák értelmiségnek.

Ezen célok és törekvések elítélése mellett a közgyűlésen fórumot kapott a magyar nemzetiségben jelentkező nacionalista tendencia is, éles kirohanásokat intéztek a Matica slovenská, elsősorban Okáli és társai ellen, szlovák elnyomásról beszéltek, valamint a nemzetiségi törvény végrehajtásának szándékos elodázásáról.

3. A közgyűlés vitájában résztvevők a magyar nemzetiség követeléseinek hangot adva követelték:

- a) a nemzetiségi iskolaügy sürgős rendezését. Ezen belül a magyar nemzetiségi területeken további 9 osztályos alapiskolák⁵⁰⁵ felállítását, ahol erre nincs mód, ott a magyar nyelvű osztályok megszervezését;
- b) magyarnyelvű tanoncoktatás bevezetését, különösen az iparral rendelkező magyarlakta területeken, mezőgazdasági szakiskolák felállítását;
- c) magyarnyelvű felsőoktatás, elsősorban tanárképzés megszervezését Nyitrán, új értelmiséget kinevelni és a „kultúrát minden szinten magyarok irányítsák”;
- d) elítélték azon törekvést, hogy a jelenleg funkcionáló lévő óvodák megszűntessék arra való hivatkozással, hogy nincs rá szükség, mert az óvodai nyelv a szlovák. Követelték újabb magyarnyelvű óvodák felállítását, a meglévőkből a szlováknyelvű pedagógusok eltávolítását;
- e) a nemzetiségi tudományos munka megszervezése érdekében a Tudományos Akadémián belül magyar tagozat létrehozását, a nemzetiségi tudományos kutatómunka biztosítását;
- f) kassai székhellyel létrehozni a második önálló magyarnyelvű színházat, a jelenleg működő Komáromi Területi Színház helyzetét stabilizálni;
- g) a Szlovák Televíziónál meghatározott időtartamú rendszeres, magyarnyelvű adás bevezetését, a Rádiónál biztosított magyarnyelvű adás bővítését;
- h) állami párt- és társadalmi szervezetekben a magyar nemzetiség számarányának megfelelően minden szinten – beleértve az SZLKP központi szervét is – a funkciók helyes arányú elosztását, ill. magyar nemzetiségűek funkcióba állítását;

505 Helyesen: kilencéves alapiskolák.

i) a nemzetiségek által lakott területek területi újrendezését, a lehetőségnek megfelelő gazdasági fejlesztését;

4. E követeléseket részben tartalmazza az elfogadott program is, bár sokkal árnyaltabban mint az a felszólalásokban megnyilvánult.

A program pozitívnak értékeli a Csemadok 20 éves tevékenységét, e mellett utal az elkövetett hibákra, az előfordult „deformációkra”.

Leszögezi, hogy az 1969. I. 1-jén hatályba lépett, a nemzetiségek jogi helyzetét szabályozó alkotmánytörvény a magyarság és a Csemadok számára is új helyzetet teremtett, mivel elismerte a nemzetiségek jogalanyiságát és államalkotó mivoltát.

Leszögezi továbbá, hogy a csehszlovákiai magyarság forradalmi munkásmozgalmi hagyományaira támaszkodva a marxizmus–leninizmus alkotó módon való alkalmazását tekinteti eszmei vezérfonalának, a Csemadok aktív résztvevője, segítője a párt és állami szervek nemzetiségi politikájának. E szerepét nem politikai pártként tölti be, hanem társadalmi szervként, melyhez a keretet a Nemzeti Front biztosítja, amelynek a Szövetség tagja.

Feladatának tekinti:

- a magyar nemzetiségű lakosság internacionalista nevelését;
- csehszlovák államiság tudatának erősítését;
- nemzeti múlt és kultúra haladó hagyományainak ápolását;
- fejleszteni a csehszlovákiai magyarság nemzeti öntudatát;
- ápolni a szocialista országok internacionalista kapcsolatait;
- aktívan részt venni a választások előkészítésében és lebonyolításában, a képviselőjelöltek kiválasztásában;
- biztosítani, hogy a magyarság képviselői számarányuknak megfelelően vegyék ki részüket minden szinten a képviseleti testületek munkájából;
- aktívabban bekapcsolódni az állami és népgazdaság irányításába, a választott és a végrehajtó szervek munkájába.

Fentiekén túlmenően a program részletesen foglalkozik a Csemadok konkrét érdekvédelmi és kulturális tevékenységével, amelynek végrehajtását a különböző állami szervek – nemzetiségi miniszter, nemzetiségi tanács, titkárság, képviselők – valamint a Csemadok járási és alapszervezetein keresztül kívánja megvalósítani.

Az előbbieken vázolt reális program és a X. közgyűlés pozitív politikai értékét véleményünk szerint bizonyos mértékig csökkentik a közgyűlés óta megjelent egyes Csemadok funkcionáriusok cikkei, melyekben ismételten a Matica slovenskával való vita ill. annak elítélése és nem egy esetben túlzott követelések dominálnak. Ezen cikkek közül érdemes példaként megemlíteni: Tózsér Árpád „Kérdetlenség – a Matica programjáról”, „Hogy állunk a nemzetiségi képviselettel?”, Janics Kálmán: „Lesz-e végre kézfogás?”, „Jogunk magyarnak lenni” című cikkeit.⁵⁰⁶

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1969-Csehszlovákia, 31. d., 001985/1-1969, gépelt, a szerző által aláírt tisztázata

506 Tózsér Árpád írása a *Hét* 1969. április 13-i, Gyönyör József *Hogy állunk a nemzetiségi képviselettel* című cikke április 27-i, Janics Kálmán írásai pedig április 13-i és 27-i számában jelent meg.

Pozsony, 1970. január 9. Varga Ferenc pozsonyi magyar konzul jelentése a szlovákiai magyarság helyzetének alakulásáról 1969-ben, a nemzetiségi alkotmánytörvény gyakorlati realizálására kidolgozott törvénytervezetéről és azok sorsáról.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 1/Szt/1970.

Pozsony, 1970. január 9.

Készült: 5 példányban.

Tárgy: A szlovákiai magyarság

Kapják: 3 pl. Központ.

helyzetének alakulása 1969-ben

1 pl. nagykövetség, Prága.

1 pl. saját.

1968 végén és 1969 elején a szlovákiai magyarság vezetői (s ugyanúgy az ukrán nemzetiség vezetői) azt a célt tűzték maguk elé, hogy kialakítsák és megerősítsék a nemzetiségi politika pozícióit és érvényesítsék a nemzetiségi problémák intézményes megoldásának az elvét (l. 6/1/1969. szt. jelentésünket).⁵⁰⁷ Ahogy azonban a 6/1969. szt. jelentésünkben⁵⁰⁸ arra utaltunk, várható volt, hogy a nemzetiségek helyzetére vonatkozó, 1968 októberében aláírt alkotmányjogi törvény megvalósítása Szlovákiában nem kevés akadályba fog ütközni. Azóta bebizonyosodott, hogy minden jelentős pozíciónak nemzetiségi személlyel történő betöltéséért hosszú, néha hónapokig tartó harcot kellett folytatni.

Ha most, a föderáció megvalósításának első éve után megvizsgáljuk, javult-e a szlovákiai magyarság helyzete, kétségtelenül igennel kell válaszolnunk. A 144/1968. sz. alkotmányerejű rendelet első alkalommal a nemzetiségeknek is biztosítja a kollektív jogot, amely kedvezőbb feltételeket teremt nemzeti fejlődésük számára és biztosítja aktívabb részvételüket az állami hatalom végrehajtásában. E törvény alapján jött létre a nemzetiségi tanács és titkárság, mint a Szlovák Szocialista Köztársaság Kormányának tanácsadó és kezdeményező szerve, továbbá a Szlovák Nemzeti Tanács Nemzetiségi Bizottsága. Ilyen szervekkel a nemzetiségek Szlovákiában korábban nem rendelkeztek.

A nemzetiségeknek juttatott kollektív jog alapján kerültek be magyar, ill. ukrán nemzetiségű személyek a szlovákiai törvényhozó és végrehajtó szervekbe. Szabó Rezső a Szlovák Nemzeti Tanács egyik alelnöke, Dobos László tárca nélküli miniszter a szlovák kormány tagja, Tolvaj Bertalan a nemzetiségi titkárság vezetője, Németh Jenő a földművelés- és élelmiszerügyi miniszter, Rácz Olivér az oktatásügyi miniszter egyik helyettese lett. (Egyesek Vaskovics⁵⁰⁹ pénzügyminiszter-helyettes is a magyar miniszterhelyettesek közé sorolják, ez azonban vitatható kérdés). Fábry István, a Szlovák Nemzeti Tanács

507 A hivatkozott, 1969. február 20-án kelt jelentést nem közöltük, mivel az az SZNT Nemzetiségi Bizottságának a képviselői testületek és a végrehajtó szervek melletti nemzetiségi szervekről kidolgozott törvényjavaslatát tartalmazta, amelyet e kötet 77. sz. dokumentumaként teszünk közzé.

508 Lásd a 139. sz. dokumentumot.

509 Ludovít Vaškovičről van szó.